

Jeffrey D. Sachs, Columbia Üniversitesi'nde Ekonomi Profesörü ve Yeryüzü Enstitüsü Direktörü'dür.

Prof. JEFFREY D. SACHS

Bir yıl sonra mali kriz

ABD ve Avrupa'da borç batağındaki tüketiciler, servetlerini ve emeklilik varlıklarını yavaş yavaş yeniden oluştururken, yıllar boyunca harcamalarını kısacak. Ancak bu ekonomik gevşeklik, bizlere, düşük tüketici harcamalarını sürdürülebilir teknolojilere artan miktarda yatırımlarla dengelemek için tarihi bir fırsat ve zorunluluk getiriyor.

Dünya ekonomisi felaketin eşiğine geleli neredeyse bir yıl oldu. Üç günlük bir zaman dilimi içinde, 15-17 Eylül 2008 tarihleri arasında, Lehman Brothers iflas başvurusunda bulundu, dev sigorta şirketi AIG'ye Amerika Birleşik Devletleri hükümeti tarafından el kondu ve Wall Street'in batmakta olan simgesi Merrill Lynch, aracılığı ve finansmanı ABD hükümeti tarafından yapılan bir anlaşma ile Bank of America tarafından yutuldu. Panik çıktı ve krediler dolaşımdan çekildi. Mali olmayan şirketler, uzun vadeli yatırımları finanse etmek şöyle dursun, işletme sermayesi bulamadı. Bir buhran yaşanması mümkün gözüküyordu.

Bugün, fırtına dindi. Dünyanın önde gelen merkez bankalarının aylar süren acil önlem çabaları, mali piyasaların çökmesini önledi. Bankalar, diğer bankalara ve sanayi şirketlerine kısa vadeli likidite sağlamayı durdurduklarında, boşluğu merkez bankaları doldurdu. Sonuç olarak önde gelen ekonomiler kredi ve üretim çöküşünden kurtuldu. Panik duygusu azaldı. Bankalar yeniden birbirlerine borç vermeye başladı.

En kötüsünden kurtulunmuş olsa da geride büyük hasar kalmış durumda. Kriz, 2008'in sonunda varlık değerlerinin çökmesiyle doruğa ulaştı. Dünyanın dört bir yanındaki orta sınıf ve varlıklı aileler kendilerini daha yoksul hissetti ve harcamalarını sert bir şekilde kesti. Fırlayan petrol ve gıda fiyatları, hasarı ve böylece ekonomik yavaşlamayı daha da artırdı. Şirketler ürettiklerini satamadı, bu da üretim kesintilerine ve işten çıkarmalara yol açtı. Artan işsizlik, aile servetinin kaybolmasını, ailelerin ekonomik tehlikenin derinlerine atılmasını şiddetlendirdi ve tüketici harcamalarının daha da fazla kısılmasına yol açtı. Şimdiki büyük sorun, büyüme yeni istihdam yaratamayacak kadar yavaş olduğu için işsizliğin ABD ve Avrupa'da sürüyor olması.

BOZULMALAR, DÜNYA ÇAPINDA HALA HİSSEDİLİYOR

ABD, Avrupa ve Çin'de sözde "teşvik harcaması" üzerinde büyük tartışmalar çıktı. Teşvik harcaması, hane halkının tüketimindeki ve ticari yatırımlardaki azalmayı, daha yüksek kamu harcamaları ve vergi teşvikleri ile dengelemeyi hedefler. Örneğin ABD'de, 800 milyar dolarlık iki yıllık teşvik paketinin yaklaşık üçte biri vergi kesintilerinden (tüketici harcamalarını harekete geçirmek için) üçte biri yollar, okullar, enerji ve diğer altyapı için kamu harcamalarından ve üçte biri de federal hükümetten sağlık, işsizlik sigortası, okullardaki ücretler vb. için eyaletlere kaynak aktarılmasından oluşur.

Teşvik paketleri tartışmalıdır, çünkü bütçe açıklarını artırırlar ve bu nedenle yakın gelecekte harcamaları kısmayı ya da vergileri artırmayı gerektirirler. Soru, üretimi ve istihdamı kısa vadede başarıyla artırıp artırmadıkları ve artırıyorlarsa gelecekte kaçınılmaz olacak bütçe sorunlarını tazmin edecek kadar başarılı olup olmadıklarıdır.

Bu paketlerin gerçek etkinlikleri net değildir. Hükümetin, tüketiciler evlerine daha çok net maaş götürsünler diye vergi kesintisi yaptığını varsayalım. Tüketiciler, vergilerin gelecekte artırılacağını beklerlerse, vergi kesintisini, tüketimi artırmak için değil tasarruf etmek için kullanmaya karar verebilirler. Bu durumda teşvik, hane halkı harcamaları üzerinde pek az olumlu etki yapar ancak bütçe açığını daha da artırır.

Teşvik paketlerinin erken bir analizi, Çin'in programının iyi işlediğini gösteriyor. Çin'in ABD'ye yaptığı ihracattaki keskin düşüş, Çin hükümetinin, mesela Çin'in en büyük şehirlerinde metro inşaatı gibi altyapı yatırımlarına yaptığı harcamanın ani yükselişi ile dengelendi.

ABD'de ise sonuç daha az açık. Vergi kesintisi, muhtemelen harcanmak yerine biriktirildi. Altyapı bacağı, ABD teşvik paketinin gerçek inşaat projelerine dönüşmesinde yaşanan uzun gecikmeler yüzünden henüz harcanamadı. Üçüncü kısım (eyaletlere ve yerel idarelere kaynak aktarma) okullara, sağlığa ve işsizlere yapılan harcamaların seviyesini koruyarak neredeyse kesinlikle başarılı oldu.

Kısaca, ABD teşvikinin harcama üzerindeki etkisi olumlu ancak küçük oldu ve ekonominin geneli üzerinde belirleyici bir etkisi olmadı. Bunun da ötesinde şimdilerde yılda 1,8 trilyon dolara doğru giden (GSMH'nın yüzde 12'si) ABD'nin devasa bütçe açığı hakkındaki endişeler daha da artacak, yalnızca politikada ve mali piyasalarda büyük belirsizlikler yaratmakla kalmayacak, aynı zamanda hane halkları dikkatlerini gelecekteki muhtemel bütçe kesintisi ve vergi artışlarına odaklarken tüketici güvenini de azaltacak. ABD, kısa vadeli teşvik harcamalarına olan güveninin pratikteki sınırlarına ulaşmış durumda ve bütçe açığını azaltmak ve büyüme için alternatif yollar geliştirmesi gerekecek.

"YEŞİL KALKINMA" BÜYÜME İÇİN TEK TARİF

Bir yıl önce kriz derinleştiğinde, Barrack Obama, seçim kampanyasına yenilenebilir enerjiye, yeni elektrikli otomobillere, çevresel açıdan verimli "yeşil" binalara ve ekolojik olarak güvenli tarıma yapılan yatırımlara dayanan "yeşil kalkınma" temasını getirdi. Mali paniğe karşı mücadelenin ortasında, politikanın dikkati, bu yeşil kalkınmadan uzağa çevriliverdi. Şimdi ABD'nin bu önemli fikre geri dönmeye ihtiyacı var.

ABD ve Avrupa'da borç batağındaki tüketiciler, servetlerini ve emeklilik varlıklarını yavaş yavaş yeniden oluştururken, yıllar boyunca harcamalarını kısacak. Ancak bu ekonomik gevşeklik, bizlere, düşük tüketici harcamalarını sürdürülebilir teknolojilere artan miktarda yatırımlarla dengelemek için tarihi bir fırsat ve zorunluluk getiriyor.

ABD'deki ve diğer zengin ülkelerdeki hükümet politikaları, bu yatırımları özel teşvikler yoluyla artırmalıdır. Bunların arasında, sera gazı emisyonlarına üst sınır getirilmesi ve ticareti, sürdürülebilir teknolojiler üzerine araştırma ve geliştirme sübvansiyonları, yenilenebilir enerji için tarife garantisi ve mevzuat teşvikleri, "yeşil" teknolojilerin artması için tüketici sübvansiyonları ve diğer teşvikler ve toplu taşıma gibi "yeşil" altyapı programlarının uygulanması bulunmaktadır.

Zengin ülkeler, en yoksul ülkelere, güneş enerjisi ve jeotermal enerji gibi sürdürülebilir enerjiler satın almak üzere hibeler ve düşük faizli krediler de vermelidir. Bunu yapmak, küresel toparlanmaya katkı yapar, uzun dönemli çevresel sürdürülebilirliği artırır ve ekonomik kalkınmayı hızlandırır.

Kriz, mali balonlardan ve aşırı tüketimden, sürdürülebilir kalkınma yoluna doğru dönmek için bir fırsat daha olabilir. Aslında, bu fırsatı yakalamak, gerçek büyüme için elimizde kalan tek tariftir.

Zengin ülkeler, en yoksul ülkelere, güneş enerjisi ve jeotermal enerji gibi sürdürülebilir enerjiler satın almak üzere hibeler ve düşük faizli krediler de vermelidir. Bunu yapmak, küresel toparlanmaya katkı yapar, uzun dönemli çevresel sürdürülebilirliği artırır ve ekonomik kalkınmayı hızlandırır.

Copyright: Project Syndicate, 2009.
www.project-syndicate.org